

Dr hab. Janusz Kocel
Profesor nadzwyczajny
w Zakładzie Zarządzania Zasobami Leśnymi
Instytutu Badawczego Leśnictwa
w Sękocinie Starym

Recenzja

rozprawy doktorskiej mgr. inż. Bartłomieja Pereta
pt. „**Wartościowanie działań gospodarstwa leśnego w zakresie ochrony zasobów
przyrody na przykładzie Nadleśnictwa Kolbuszowa**”
wykonanej w ramach Niestacjonarnych Studiów Doktoranckich IBL
pod kierunkiem prof. dr hab. Andrzeja Grzywacza

1. Wstęp

W ostatnich latach znacznie wzrosła ranga ochrony przyrody wśród polskiego społeczeństwa. W leśnictwie sukcesywnie poszerza się lista zadań wykonywanych na rzecz szeroko pojętej ochrony zasobów przyrodniczych. Lasy Państwowe podejmują wiele działań związanych z ochroną przyrody, którym towarzyszą określone skutki finansowe, przyczyniające się zarówno do wzrostu kosztów działalności, jak i obniżenia uzyskiwanych przychodów. Z przeprowadzeniem racjonalnego rachunku ekonomicznego przedsięwzięć prowadzonych przez Lasy Państwowe na rzecz ochrony zasobów przyrody związane są zarówno utrudnienia metodyczne, jak i niekorzystny odbiór niektórych środowisk, traktujących te działania, jako próbę ekonomizacji idei ochrony przyrody.

Obiektywne przedstawienie spektrum działań prowadzonych przez Lasy Państwowe w zakresie ochrony zasobów przyrody organizacjom społecznym, politykom i społeczeństwu wydaje się być nieodzowne w aspekcie kolejnych prób zmian ustroju finansowego i organizacyjnego Lasów Państwowych.

Doktorant podjął się rozpoznania ważnego problemu, jakim jest wartościowanie działań gospodarstwa leśnego w zakresie ochrony zasobów przyrody. Z teoretycznego punktu widzenia należy zauważyć, że sporządzenie bilansu kosztów bezpośrednich, pośrednich, nieosiągniętych przychodów i dodatkowo uzyskanych przychodów na rzecz ochrony zasobów przyrody stwarza przesłanki do oceny aktualnego stanu i ewentualnej zmiany sytuacji prawnej i finansowej Lasów Państwowych w zakresie ochrony zasobów leśnej przyrody. Natomiast z praktycznego punktu widzenia poznanie rzeczywiście ponoszonych kosztów na ochronę zasobów przyrodniczych może być argumentem i wskazówką pozwalającą na określenie wysokości dotacji, zwrotów, rekompensat, ulg itp., a

także określenie dodatkowych obciążeń zadaniami ochronnymi wraz ze źródłami ich finansowania.

2. Omówienie pracy

Przedstawiona do recenzji rozprawa doktorska zawiera 214 stron tekstu, 106 tabel i 16 rycin. Niedogodnością dla czytelnika jest brak numeracji stron w spisie treści, co ogranicza swobodę poruszania się po opracowaniu. Struktura recenzowanej pracy nie budzi zastrzeżeń. Po krótkim wprowadzeniu w problematykę, Doktorant w rozdziale 2 „Stan zagadnienia”, mającym charakter przeglądu literatury, przedstawił obecny stan wiedzy z zakresu ochrony zasobów przyrody w Polsce i za granicą. Sugeruje się, aby rozdział ten zatytułować „Problematyka ochrony zasobów przyrody w świetle literatury”, gdyż obecny tytuł rozdziału jest nieprecyzyjny. Ponadto, należałoby uzupełnić tytuł podrozdziału 2.1. „Obecny stan wiedzy na temat problemu” o określenie „w Polsce”, gdyż obecny tytuł jest zbyt ogólny. Za pozytywne i niezbędne należy uznać przedstawienie przez Doktoranta krótkiego opisu obiektu badań w rozdziale 3. „Charakterystyki Nadleśnictwa Kolbuszowa”, na podstawie którego analizował On wartościowanie działań gospodarstwa leśnego w zakresie ochrony zasobów przyrody.

Autor za podstawowy cel przyjął poznanie wysokości rzeczywiście ponoszonych kosztów na ochronę zasobów przyrodniczych, uzasadniając ważność tego problemu dla Lasów Państwowych. Doktorant przedstawił również cztery cele szczegółowe badań mające charakter praktyczny. Na podkreślenie zasługuje ostatni cel, którego realizacja pozwoliłaby Lasom Państwowych uzyskać argumenty, m.in. przy określaniu zakresu i wielkości obciążeń podatkowych, a także zaprezentować organizacjom społecznym i politycznym oraz społeczeństwu wkład i znaczenie Lasów Państwowych w zakresie ochrony przyrody.

Przedstawione trzy hipotezy badawcze są zrozumiałe i nie budzą większych zastrzeżeń, ale wymagają niewielkich uzupełnień. Zdaniem recenzenta, w hipotezie I należałoby uwzględnić koszty bezpośrednie związane z ochroną zasobów przyrody. Natomiast hipotezę III należałoby uzupełnić o zależność, którą Doktorant analizuje i wymienia w rozdziale „Wnioski”, we wniosku 6 mówiącym o zależności wielkości dotacji nie tylko od zadań ochrony przyrody określonych przez akty prawne, ale i sukcesów w pozyskiwaniu dotacji na podstawie wniosków nadleśnictwa.

Z kolei w rozdziale 4.2. „Zakres badań” Autor rozprawy przedstawił trzy bloki problemowe, które były przedmiotem szczegółowych analiz badawczych i znalazły pełne odzwierciedlenie w dalszej części pracy.

Za wartościowy w recenzowanej dysertacji należy uznać rozdział 5. „Metodyka badań i analiz” (46 stron), w którym Doktorant precyzyjnie sformułował obszary działalności nadleśnictw związane z ochroną zasobów przyrody. Udokumentował w nim, że prowadzona przez nadleśnictwa gospodarka leśna jest ściśle powiązana z ochroną ekosystemów leśnych, spełniając równocześnie cel produkcyjny. W omawianym rozdziale dokonał podziału kosztów ochrony zasobów przyrodniczych na koszty bezpośrednie i pośrednie, określił nieosiągnięte przychody i dodatkowo uzyskane przychody z tytułu potrzeby ochrony zasobów przyrodniczych, aby ostatecznie przedstawić bilans kosztów i przychodów związanych z ochroną zasobów przyrodniczych w nadleśnictwie. Wątpliwość może tu budzić prawdopodobieństwo dwukrotnego policzenia kosztów pośrednich. Pierwszy raz, określonych na podstawie ankiety lub zapisów w książkach służbowych oraz innych dokumentach, ujętych we wzorze na str. 57 (brak numeracji wzorów), zaś drugi raz – poprzez obliczanie części kosztów pośrednich przy pomocy dostępnych dokumentów wykazu robót, katalogu norm czasu dla prac leśnych i wyliczonej średniej stawki roboczogodziny dla pracownika Nadleśnictwa Kolbuszowa w danym roku. Wątpliwość ta wymaga wyjaśnienia.

Obawy recenzenta budzi również prawdopodobieństwo dwukrotnego wyliczenia kosztu spotkań zarówno w ramach rozwijania świadomości przeciwpożarowej dzieci i młodzieży w szkołach lub podczas pogadanek z dorosłymi, jak i kosztu spotkań w ramach edukacji przyrodniczo-leśnej z dziećmi i młodzieżą szkolną w szkołach, na ścieżkach przyrodniczych i w zielonych klasach. W związku z tym wymaga doprecyzowania, czy w dostępnych dokumentach te dwa rodzaje spotkań były jednoznacznie określone. Spotkania te ściśle się ze sobą wiążą i najczęściej wymienione problemy omawiane są na nich łącznie.

Zdaniem recenzenta, błędne jest odnoszenie kosztów pośrednich nadzoru i monitoringu obiektów powierzchniowych mających znaczenie dla ochrony zasobów przyrody do 1 ha tych obiektów w poszczególnych latach w nadleśnictwie. Z tak wyliczonego kosztu wynikałoby, że pracownicy nadleśnictwa zajmują się w ciągu roku wyłącznie nadzorem i monitoringiem tych obiektów powierzchniowych. Wydaje się, że poprawniej byłoby wyliczyć np. koszty utrzymania leśniczych w odniesieniu do powierzchni ogólnej leśnictwa podlegającej nadzorowi danego leśniczego i stąd wyliczyć koszt przypadający na 1 ha nadzorowanego leśnictwa. Dopiero tę wartość należałoby przemnożyć przez powierzchnię obiektów mających znaczenie dla ochrony zasobów przyrody w danym leśnictwie. W przypadku pozostałych pracowników służby leśnej (np. nadleśniczego, zastępcy

nadleśniczego, inżyniera nadzoru) podstawą wyliczeń byłaby powierzchnia całego nadleśnictwa.

Wyjaśnienia wymaga wzór zamieszczony na stronach 68 i 69, przedstawiający sposób wyliczenia kosztów pośrednich w ochronie zasobów przyrodniczych. Czy jest to sposób liczenia tych kosztów odmienny od wzorów przedstawionych wcześniej w metodyce? Użyto w nim symboli dotychczas w pracy nie stosowanych – „Kp dz pod” oraz „Kp wodn”.

W obszernym rozdziale szóstym (107 stron), zawierającym wyniki badań, Autor przedstawił zasadniczy efekt swoich dociekań. Szczegółowo i w sposób schematyczny omówił zebrane materiały dotyczące bezpośrednich i pośrednich kosztów ochrony zasobów przyrodniczych, nieosiągniętych i dodatkowo uzyskanych przychodów z tytułu ochrony zasobów przyrodniczych, łącznego bilansu kosztów i przychodów oraz zaproponował algorytm wyliczenia nakładów na ochronę zasobów przyrody w jednostkach organizacyjnych Lasów Państwowych. Przyjęte postępowanie metodyczne pozwoliło Doktorantowi dokonać wartościowania działań prowadzonych w nadleśnictwie w zakresie ochrony zasobów przyrody. Tu uwaga redakcyjna: nie powinno się tych samych informacji powtarzać zarówno w tabelach, jak i na rycinie. Przykładem może być dwukrotne zamieszczenie tych samych informacji w tabeli 24 i 25, a następnie na rycinie 2.

Odnosząc się do informacji zawartych w recenzowanym rozdziale wydaje się, że wskazane byłoby omówienie ankiety skierowanej do pracowników nadleśnictwa jeszcze w części metodycznej rozprawy. Pozwoliłoby to zapoznać czytelnika z pytaniami, których poprawność sformułowania wiąże się w znacznej mierze z uzyskanymi wynikami badań. Pytanie rodzi również sposób obliczenia wartości Kpr, zamieszczonej w tabeli 49. Czy są to koszty pracownika służby leśnej nadleśnictwa przeliczone na 1ha powierzchni obiektów objętych formą ochrony przyrody, czy też podstawą określenia wartości Kpr były koszty poniesione na utrzymanie 1 pracownika zaliczonego do służby leśnej w przeliczeniu na 1ha powierzchni nadleśnictwa w zł? Ten ostatni koszt został przez Doktoranta zdefiniowany i oznaczony symbolem „K sl 1ha” na str. 190 rozprawy, w rozdziale 6.5. przedstawiającym propozycję algorytmu wyliczenia nakładów na ochronę zasobów przyrody. Natomiast trudno się tam doszukać kosztu oznaczonego symbolem Kpr.

W rozdziale 6.5. „Propozycja algorytmu wyliczania nakładów na ochronę zasobów przyrody w jednostkach Lasów Państwowych” zaproponował Doktorant algorytm zestawiania obliczonych kosztów, nieosiągniętych przychodów i dodatkowo uzyskanych przychodów i ulg związanych z działaniami na rzecz ochrony zasobów przyrody. Algorytm ten, zdaniem

Autora, możliwy jest do wykorzystania w innych w nadleśnictwach. Wydaje się, że użycie w nim do obliczeń danych dotyczących tylko średnich cen drewna dębowego wymaga uzupełnienia również danymi dla innych gatunków liściastych, z uwzględnieniem ich kosztów ścinki i wyrobu oraz zrywki. Konieczne jest również zamieszczenie objaśnień symboli użytych we wzorze zamieszczonym na str. 193.

W rozdziale 7 zatytułowanym „Dyskusja” (7 stron) Doktorant omówił wnikliwie osiągnięte wyniki badań i dokonał ich porównania z wynikami badań innych autorów: Marszałka [2005], Wasiaka i Sota [2010] oraz Szabli [2010]. Na tle wyników wymienionych badań i analiz Doktorant słusznie stwierdził, że każdy z autorów obliczył wartości według swojej propozycji, na różnym obszarze, często nie porównując ich do wielu innych wartości. Trafny jest wniosek Doktoranta, że dopiero przeprowadzenie badań według jednolitej metody może pozwolić na porównanie uzyskanych przez autorów wyników. Autor rozprawy uznał za wskazane wykorzystanie do tego celu omówionego wcześniej autorskiego projektu algorytmu w formie tabel w arkuszu Excel. Należy jednak mieć świadomość, co również podkreślił Doktorant, że nie wszystkie przedstawiane wartości z zakresu działań na rzecz ochrony zasobów przyrody są wymierne liczbowo. Za przykład podał badania przeprowadzone przez Marszałka [2010], w których dokonany szacunek wartości ma posłużyć przede wszystkim pokazaniu problemu i poziomowi wielkości nakładów finansowych.

Rezultaty przeprowadzonych badań Doktorant skonstatował w 8 punktach zawartych w rozdziale 8 „Wnioski”. Zasadnicze stwierdzenia, ujęte w punktach od 1 do 5, mają charakter informacyjny, gdyż dotyczą wielkości poniesionych kosztów bezpośrednich, pośrednich i uzyskanych dodatkowych przychodów na rzecz ochrony przyrody w Nadleśnictwie Kolbuszowa. Charakter wniosków mają dopiero punkty od 6 do 8. Stąd też sugestia recenzenta, aby rozdział ten zatytułować „Podsumowanie i wnioski”.

W rozdziale zatytułowanym „Bibliografia” zawartych jest 109 prac i opracowań podręcznikowych oraz materiałów źródłowych, a także aktów prawnych. Z tego 107 publikacje w języku polskim, 1 publikacja w języku niemieckim i 1 w języku francuskim. Dobór omówionej w pracy literatury przedmiotu jest staranny i w pełni charakteryzuje aktualny stan wiedzy. Sugeruje się jednak, aby przed oddaniem pracy do ewentualnej publikacji utworzyć podrozdział zatytułowany „Akty prawne”, gdzie znalazłoby się 20 pozycji dotychczasowego wykazu bibliografii. Uczyniłoby to ten rozdział bardziej przejrzystym i czytelnym.

3. Podsumowanie i wniosek końcowy

Postępujący proces ekologizacji gospodarki leśnej oraz towarzysząca mu tendencja do obejmowania ochroną coraz większych obszarów leśnych skłania do rzetelnej i wnikliwej analizy prac, zadań i działań podejmowanych przez Lasy Państwowe na rzecz ochrony zasobów przyrody oraz ich rozmiaru rzeczowego i finansowego.

Przedmiotem badań Doktoranta było przedstawienie i dokonanie wartościowania działań gospodarstwa leśnego na rzecz ochrony zasobów przyrody na przykładzie Nadleśnictwa Kolbuszowa. Przeprowadzenie analizy tych danych stało się istotne, po pierwsze, ze względu na zasadę samofinansowania się Lasów Państwowych i konieczność pokrywania ponoszonych kosztów z uzyskiwanych przychodów. Po drugie, zaprezentowanie uzyskanych danych pozwala dostarczyć rzeczowych argumentów potrzebnych Lasom Państwowym do negocjacji w sprawach obciążeń podatkowych, a także powinno uświadomić społeczeństwu, jakie skutki dla ochrony przyrody w Polsce może przynieść ewentualna zmiana formy organizacyjno-prawnej Lasów Państwowych.

Autor wyraźnie sformułował cele badań, a zasadność ich podjęcia oraz omówienie zagadnień z nimi związanych przedstawił w recenzowanej pracy. Cel podstawowy postawiony w pracy zrealizował, wykazując wystarczającą znajomość problematyki badawczej.

Na podkreślenie zasługuje duży wysiłek Doktoranta włożony w szczegółowe omówienie zasadniczego przedmiotu dociekań badawczych zawartych w wynikach badań. Za twórczy wkład Autora w rozwiązywanie problemów związanych z ochroną zasobów przyrodniczych należy uznać opracowanie metodyki obliczania kosztów oraz nieosiągniętych i dodatkowo uzyskanych przychodów z tytułu ochrony zasobów przyrodniczych, a także bilansu kosztów i przychodów. Niniejszą dysertację należy zaliczyć do zbioru jeszcze nielicznych w Polsce prac omawiających tak kompleksowo problemy wartościowania działań jednostek organizacyjnych Lasów Państwowych w zakresie ochrony zasobów przyrody. Duże znaczenie praktyczne może mieć również zaproponowany przez Autora algorytm wartościujący działania z zakresu ochrony zasobów przyrody, który można wykorzystać w innych nadleśnictwach.

Przedstawione w niniejszej opinii uwagi merytoryczne i redakcyjne oraz sugestie recenzenta nie uszczuplają walorów merytorycznych rozprawy i powinny być wzięte pod rozwagę przy ewentualnym przygotowywaniu tekstu rozprawy do druku. Powyższe stanowi uzasadnienie stanowiska recenzenta o dopuszczeniu Autora rozprawy do dalszych etapów

przewodu doktorskiego.

Wniosek ten wraz z pozytywną oceną końcową przedkładam Radzie Naukowej Instytutu Badawczego Leśnictwa w Sękocinie Starym.

Sękocin Stary, 20 października 2014 r.

A handwritten signature in blue ink, consisting of several loops and a long horizontal stroke at the bottom.